

35. YÜKSEK İSTİŞARE KONSEYİ TOPLANTISI

YÖNETİM KURULU BAŞKANI MUSTAFA KARABAĞLI'NIN KONUŞMASI

11 EYLÜL 2021

İZMİR - ÇEŞME

**Sayın Kılıçdaroğlu,
Yüksek İstişare Kurulu Başkanım ve Üyeleri,
Eski Dönem Başkanlarımız,
Sivil Toplum Kuruluşlarımızın Saygıdeğer Başkanları,
Değerli ESİAD Üyeleri,
Basınımızın Kıymetli Temsilcileri,
Değerli Hazirun ve Misafirler,**

CHP Genel Başkanı, ülkemizin ana muhalefet lideri Sayın Kemal Kılıçdaroğlu'nu aramızda görmekten duyduğumuz memnuniyeti belirtiyor ve hepinize hoş geldiniz diyorum.

Sözlerime, ESİAD olarak, sivil toplum kuruluşlarının katılımcı demokrasinin güçlenmesinde ve ülkelerin sosyo-ekonomik bakımdan gelişmesinde önemli rol oynadıklarına ve bunun sorumluluğunu taşımaları gerektiğine inandığımızı ifade ederek başlamak istiyorum.

ESİAD, kurulduğu 1992 yılından bu yana, başta sanayi olmak üzere Ege ve İzmir'in iş hayatı ve özel sektörünün ülke kalkınmasındaki rolünü ve önemini ortaya koymaya çalışmış, sorunları ve çözüm yollarını ele almıştır. Tüm bu hususları Ankara'daki merkezi irade ile de paylaşmıştır. Aynı zamanda kayıtlı Avrupa Birliği Bilgi Merkezi olan ESİAD, toplumda ve iş dünyasında bu özelliğiyle de öncü ve farklı bir rol üstlenmiştir.

ESİAD, tüm faaliyetlerinde, tüzüğümüzde de açıkça hükme bağlandığı üzere, Atatürk ilke ve inkılapları eşliğinde Atatürk'ün çizdiği Türkiye Cumhuriyeti vizyonunu ve çağdaş uygarlık hedefini esas almakta, demokratik, laik, etkin hukuk devleti anlayışıyla hareket etmektedir.

Ülkemizin içinde bulunduğu ekonomik ve siyasi koşullar göz önünde tutulduğunda, demokrasinin standartlarının yükseltilmesi, siyasetin çağdaş normlara göre yapılması, siyasi, ekonomik ve sosyal alanlarda reformlara devam edilmesi, özellikle son yıllarda ESİAD'ın ana konuları arasında yer almaktadır.

Son dönemde, bazı Batılı demokrasilerde de otoriter-popülist eğilimlerin güçlendiği dikkate alındığında, demokrasilerin dayandığı çoğulculuk, temel hak ve özgürlüklere saygı ve hukuk devleti ilkelerine eskisinden daha güçlü bir şekilde sahip çıkılması gerektiği ortadadır.

Dünyada bir yandan evrensel değerler ve demokrasi normları zarar görürken, diğer yandan Çin'in yükselişiyle başlamış olan küresel dengelerdeki değişim hızla ilerlemiştir. Uluslararası siyasi sistemin çok kutuplu yapıya dönüşüm sancularıyla birlikte ABD ile Çin arasında büyüyen rekabet "İkinci Soğuk Savaş" benzetmesine konu olmuştur. Avrupa Birliği'ni ise, içerde Brexit ve Birliğin geleceği tartışmaları meşgul etmiştir.

İşte böyle bir dönemde, tüm Dünya hepimizin tanık olduğu **Covid-19 kriziyle** karşı karşıya kalmıştır. Küresel ekonominin daraldığı, işsizliğin arttığı, sağlık sistemlerinin sorgulandığı, gelecek nesiller için hayati öneme sahip eğitimin çıkmaza girdiği ve siyasi iktidarların zorlandığı zor ve belirsiz günlerden geçmekteyiz.

Kısaca ifade etmek gerekirse, 2020 yılında tüm Dünya ekonomileri pandeminin ağır etkilerini yaşadı ve yaşamaya devam ediyor. Ortaya çıkan ekonomik kırılganlık ile mücadelede ülkeler önemli ekonomik adımlar atmaya çalışıyorlar.

Ülkemizin genel ekonomik durumuna baktığımızda ise, enflasyonun görece yüksek seyrettiği bir dönemde, düşük faizle yüklü kredi artışı karşısında, hem dış dengenin daha da bozulduğunu, hem Merkez Bankası rezervlerinin eridiğini, hem de enflasyonun bir kere daha yükseliş trendine girdiğini gördük. Buna karşın, TL'nin alım gücünün belirgin şekilde düştüğü bu dönemde, dünya ekonomisi %3,5 daralırken, Türkiye 2020'de yıllık %1,8 gibi pozitif bir büyüme yakaladı. Bu yılın ilk çeyreğinde %7,2'lik büyüme kaydeden Türkiye ekonomisi, ikinci çeyrekte ise, beklentiler dahilinde baz etkisiyle %21,7 büyüme gösterdi. 6 Eylül'de açıklanan Orta Vadeli Program'da (2022-2024) büyüme hedefleri için bu yıl gerçekleşme tahmini %9, 2022'de %5, 2023 ve 2024 yıllarında ise %5,5 olarak açıklandı.

Ancak, dünya ekonomilerinin sarsıldığı böyle bir dönemde yüksek büyüme oranları yakalanabilse de, izlenen politikalar, bizi bugünkü yüksek enflasyon, yüksek döviz ihtiyacı gibi kırılganlıklara taşıdı. Sonuç olarak, dış finansman ihtiyacı ve yüksek enflasyonun seyri, Türkiye ekonomisinin önemli sorunları olmaya halen devam etmektedir.¹

Merkez Bankası, 2021 yılına ait Üçüncü Enflasyon Raporu'nda, %12,2 olan 2021 sonu enflasyon tahminini %14,1'e yükseltti. Buna paralel olarak piyasada yıl sonu enflasyon tahminleri %16-17 bandına yerleşti. Bu tahminleri göz önüne aldığımızda, Merkez Bankasının tahmininin iyimser olduğunu söyleyebiliriz. Yılın geri kalan kısmında enflasyonun daha da zorlayıcı olacağını düşünmek herhalde yanlış olmayacaktır. Nitekim, Türkiye'nin Ağustos ayı enflasyonu, sınırlı düşüş tahminlerine karşın, piyasa beklentilerinin üzerinde geldi. Türkiye İstatistik Kurumu (TÜİK) verilerine göre; enflasyon Ağustosta aylık bazda %1,12 arttı, yıllık enflasyon %18,95'ten %19,25'e yükseldi. Böylece, yıllık enflasyon %19 olan politika faizinin üzerine çıkmış oldu. Orta Vadeli Program'da ise, enflasyonun bu yıl %16,2 olacağı tahmini yer aldı.

Enflasyonda yükseliş ivmesi devam ederken maliyet baskılarındaki artış, ÜFE'nin yüksek seviyede gerçekleşmesine ve ÜFE ile TÜFE arasındaki makasın daha da açılmasına neden olmaktadır. Bu da kısa vadede enflasyonun düşmeyeceği ve TÜFE rakamının yükseleceği ihtimalini kuvvetlendirmektedir.

¹ 2021 Türkiye Ekonomisi Ekonomik Araştırmalar Bölümü Mart 2021

Enflasyon değerlerinin yanında, Merkez Bankasının Piyasa Katılımcıları Anketi Ağustos sonuçlarına göre ABD dolarının yıl sonunda 8,94 TL olmasının beklendiğini, 12 ay sonrası döviz kuru beklentisinin ise 9,37 TL olduğunu belirtmek isterim. Sanayi üretimindeki artış yıllık bazda %23,9² yükselmiş olsa dahi, döviz kurundaki yükseliş engellenemediği sürece bu artışı sabit tutmak veya devam ettirmek mümkün olmayabilir.

Öte yandan, gündemi Covid-19 krizi ve buna bağlı sosyo-ekonomik sorunlar meşgul ederken, dünyamızı bekleyen esas tehdidin ise, iklim değişikliği olduğu gerçeğiyle karşı karşıyayız.

Esas itibarıyla iklim değişikliği meselesi uzunca bir süredir konuşulmakta, tartışılmakta ve bilim adamları tarafından uyarılar yapılmaktaydı. Ancak, bu felakete dair güçlü ve somut belirtiler, son günlerde hem ülkemizde, hem yakın coğrafyamızdaki Avrupa ülkelerinde, hem de Amerika kıtasında görünür hale gelmeye başlayınca konunun ciddiyeti daha net anlaşılmaya başlandı.

Aslında AB, Covid-19 krizinin hemen öncesinde, 11 Aralık 2019 tarihinde açıkladığı Avrupa Yeşil Mutabakatı ile, 2050 yılında iklim-nötr ilk kıta olma hedefini ortaya koymuştu. Bu hedef doğrultusunda AB, sanayi dönüşümünü gerektiren yeni bir büyüme stratejisi benimseyeceğini ve tüm politikalarını iklim değişikliği ekseninde yeniden şekillendireceğini açıkladı.

Yeşil ekonomiye geçiş için, enerjiden ulaşıma, sanayiden tarıma, ticaretten biyo-çeşitliliğe, inşaattan finansa kadar her sektörü kapsayacak şekilde hangi mevzuatta nasıl değişiklikler yapılacağı planlandı. Bu kapsamda bizi de yakından ilgilendirecek sınırdaki karbon düzenlemesi mekanizmasının nasıl oluşturulacağı belirlendi.

Yeşil Mutabakat'ı tamamlayıcı nitelikte olan AB'nin dijital dönüşüm hedefi ise, bu sürecin "ikiz dönüşüm" olarak adlandırılmasına neden oldu.

Ülkemizde bu konuyla ilgili gelişmelere baktığımızda ise, iklim değişikliği konusunun 2019 yılından itibaren politika ve tedbirlerin belirlendiği ekonomik planlarda yer almaya başladığını görüyoruz. Son olarak, 16 Temmuz 2021 tarihinde yayımlanan Yeşil Mutabakat Eylem Planı ile, ülkemizin sürdürülebilir, kaynak etkin ve yeşil bir ekonomiye geçiş hedefi resmen belirlendi.

Yeşil Mutabakat Eylem Planımızda öngörülen tedbirlerde dikkat çeken husus, AB'nin Yeşil Mutabakat sürecinde izleyeceği politika ve mevzuat değişikliklerine bizim de uyum sağlamamızın hedeflenmiş olmasıdır. Bunun gerekçelerinden biri, Türkiye-AB Gümrük Birliği kapsamında sağlanan bütünleşmenin korunmak ve daha da ileriye taşınmak istenmesidir. İhracatımızda rekabetçiliğin korunabilmesi ancak bu şekilde mümkün olacaktır.

² <https://data.tuik.gov.tr/Bulten/Index?p=Sanayi-Uretim-Endeksi-Haziran-2021-37301&dil=1>

Bu bağlamda, Türkiye'nin ilk olarak Paris İklim Anlaşması'nın onaylanmasını ciddi şekilde masaya yatırması veya Anlaşmayı onaylamak için gerekli adımları atması gerektiğini düşünüyoruz³. Zira, Paris Anlaşması ile Yeşil Mutabakat hedeflerini birbirinden ayrı tutmak uluslararası platformlarda elimizi zayıflatacak, Eylem Planımıza güveni sarsacaktır. Geçen yıl Covid-19 koşullarında toplanamayan ve bu yıl 30-31 Ekim 2021 tarihlerinde İngiltere'nin ev sahipliğinde Glasgow'da düzenlenecek olan COP26 olarak anılan 26. BM İklim Değişikliği Taraflar Konferansı Zirvesi'ne kadar geçecek sürede Anlaşma ile ilgili tutumumuzun ve atmamız gereken adımların ivedilikle belirlenmesi önem taşımaktadır.

Yeşil Mutabakat'a uyum için, başta sanayi olmak üzere çok çeşitli alanlarda gerçekleştirmemiz gereken dönüşümün finansal boyutu hakkında çalışma yapılmadan ve gerçekçi tahminlerde bulunmadan ilerlemenin mümkün olamayacağını düşünüyorum. Yeşil Mutabakat Eylem Planımızda, yeşil dönüşüme yönelik finansman ihtiyacı doğrultusunda ulusal teşvik sistemimizin gözden geçirilmesinin hedeflendiği ifade edilmektedir. Buna ilaveten, Ulusal Enerji Verimliliği Finansman Mekanizmasının geliştirilmesinden bahsedilmektedir. Sanayide yeşil ve dögüsel üretime ve emisyon azaltımına katkıda bulunacak faaliyetlerde/projelerde uluslararası finansman kaynaklarının ve AB fonlarının kullanımının destekleneceği belirtilmektedir. Ancak, açıkça ifade etmek gerekirse, yeşil ekonomiye geçişin maliyeti ve ülkemizin içinde bulunduğu zorlayıcı ekonomik koşullarda bütçesel anlamda nasıl bir yük oluşturacağı belirsizdir.

Oysa AB tarafına baktığımızda, Yeşil Mutabakatın hayata geçirilmesine yönelik imkanların entegre bir yaklaşımla seferber edildiğini görüyoruz. Örneğin; AB, Covid-19'un sebep olduğu ekonomik yıkımı onarmak amacıyla oluşturduğu 750 milyar avro tutarındaki "Yeni Nesil AB Toparlanma Fonu"ndan üye devletlerin yararlanabilmelerini bile, yeşil ve dijital dönüşüm önceliklerine uyum sağlamaları koşuluna bağlamıştır.

Elimizde ülkemizin Yeşil Mutabakat Eylem Planı'nın finansal boyutuyla ilgili somut veriler olmadığı ve bütçeden nasıl bir pay aktarılacağı konusunda belirsizlik olduğu sürece, özel sektörün derin ekonomik etkileri olacak yapısal bir değişim programı karşısında önünü görmesi ve planlama yapması oldukça zordur.

Ayrıca, yeşil ve dögüsel ekonomiye geçişin başarılı olabilmesi için kamu kurumları ile özel sektör, üniversiteler ve STK'lar arasında sıkı bir işbirliği yapılması kaçınılmaz ve son derece gereklidir. ESİAD olarak bu işbirliği içinde yer almak istediğimizi ve ülkemizin kapsayıcı ve sürdürülebilir bir büyümeyi AB normlarına uygun şekilde gerçekleştirebilmesi için yapılması gerekenleri

³ Mutabakat Eylem Planı Madde 7.1.3. "Paris Anlaşması'na yönelik ülkemiz pozisyonunun, ülkemizin uluslararası finansman ihtiyacı da dikkate alınarak çok boyutlu bir şekilde değerlendirilmesi" cümlesi yer alıyor. Bu niyet beyanı, esas itibarıyla Avrupa Yeşil Mutabakatı'na gerçek uyumun sağlanması için yeterli değil.

yakından takip ederek katkı vermeye çalıştığımızı ve buna devam edeceğimizi belirtmek isterim.

Diğer yandan ülkemizde dijital dönüşüm ile ilgili çalışmaların da yapılması gerekmektedir. Covid-19 krizinde, teknolojik ve dijital altyapı ve bunları destekleyen sağlam bir hukuki çerçevenin ne kadar önemli olduğu daha da belirgin hale gelmiştir. Covid-19 öncesi başlamış olan dijital dönüşüm süreci pandeminin etkisiyle daha da hızlanmıştır. Dijital teknolojilerle birlikte çok büyük miktarda verinin işlenmesi mümkün hale gelmiştir. Bu noktada verilerin korunması konusu, uluslararası ticaretten vergilendirmeye, güvenlikten özel sektörün elindeki verilere devletin erişimine, bazı sektörlerde hizmet sunumuna kadar bir çok alanı doğrudan etkilemektedir. AB, dijital dönüşüm için, ortak değerlere ve temel özgürlüklere saygı duymayı, veri koruma ve mahremiyete öncelik vermeyi ve dijital emniyet ve güvenliğin sağlanmasını öncül hedefler olarak belirlemiştir. Tüm bu konuların Yeşil Mutabakat Eylem Planı paralelinde ele alınması ve gerekli hukuki ve altyapı tedbirlerinin belirlenmesi rekabet gücümüz bakımından belirleyici olacaktır.

Önümüzdeki dönem için hayati konulardan biri de sürdürülebilir tarım için alınması gereken tedbirlerdir. İklim değişikliği dünya ve Türkiye tarımını doğrudan etkileyecektir. Türkiye, içinde bulunduğu coğrafya itibarıyla, iklim değişikliğinin tarım ve bağlantılı gıda sektörlerindeki etkileri açısından dünyanın en hassas ve kırılgan bölgelerinden birindedir.

Tarımsal ürün arzının sürdürülebilir kılınması için iklim değişikliğinin öngörülen etkilerine göre tarım politikalarının yeniden belirlenmesi gerekmektedir. Ülke genelinde belirlenecek politikaların ve alınacak tedbirlerin bölgelere göre farklılıklar içermesi kaçınılmaz olacaktır. Geleneksel tarım politikalarının gözden geçirilmesi, toprak reformu, tarım teknolojilerinin geliştirilmesi, tarımda dijitalleşmeye geçilmesi tarım ürünleri ihracatımız bakımından önemlidir. AB ile aramızdaki Gümrük Birliğinin güncellenmesinin tarım ürünlerini de kapsayacağı göz önünde tutulmalıdır.

Gümrük Birliğinin güncellenmesi ve AB ile ilişkilerimize geldiğimizde ise, ne yazık ki hem ülke içinde hem de AB tarafında olumlu bir tablo göremiyoruz. Katılım müzakerelerinin fiilen durma noktasına gelmesi ve son derece teknik ve ticari bir konu olan Gümrük Birliğinin güncellenmesinde dahi karşımıza siyasi engeller çıkması, Türkiye-AB ilişkilerinde geldiğimiz noktayı en iyi şekilde özetlemektedir.

AB tarafı raporlarında, Türkiye'nin AB'ye katılım hedefi konusunda dile getirdiği kararlılığı reformlarla desteklemediğini, demokrasi, hukukun üstünlüğü, temel haklar ve yargının bağımsızlığı başta olmak üzere birçok alanda ciddi gerileme gösterdiğini vurgulamaktadır. Buna bağlı olarak, AB'nin bir süredir ülkemiz için bir katılım perspektifi sunmadığı gerçektir⁴. Son yıllarda Türkiye-AB ilişkileri,

⁴ 5 yıldır müzakereler fiilen durmuştur. 30 Haziran 2016 tarihinden bu yana herhangi bir fasıl müzakereye açılmamıştır.

göç, güvenlik ve dış politika konularının ağırlık kazandığı bir gündem etrafında şekillenmektedir.

Dolayısıyla, “AB’nin artık Türkiye ile değerler üzerinden değil, çıkarlar üzerinden yeni bir ilişki süreci başlattığı” şeklindeki yorumlar son dönemde daha sık dile getirilmektedir.

Bu noktada, Türkiye ile AB arasında yeniden karşılıklı güven tesis edilmesi gerekmektedir. Sayın Cumhurbaşkanımızın “Geleceğimizi Avrupa’da gördüğümüz” şeklindeki yaklaşımını destekliyor ve bu yaklaşımın gerçek politika ve uygulamalarla hayata geçirilmesini bekliyoruz. Bunun için reformlara geri dönülmesini ve siyasi, ekonomik, sektörel, sosyal, her alanda AB müktesebatına uyum çalışmalarının canlandırılmasını, somut, yapıcı ve tutarlı adımlar atılmasını “olmazsa olmaz” olarak görüyoruz. Ancak bu çalışmaların, Avrupa Komisyonunun ifade ettiği gibi dağınık ve belli bir stratejiden yoksun şekilde değil, ciddi, planlı ve kararlı biçimde olması gerektiğine inanıyoruz.

Bu bağlamda, ülkemizde de başlatılan Yeşil Mutabakat sürecini, uyum çalışmalarının ve Türkiye ile AB ilişkilerinin canlandırılması bakımından bir fırsat olarak gördüğümüzün altını çizmek istiyoruz. Gümrük Birliğinin güncellenmesinde, yeşil ve dijital dönüşümün de yer alması kaçınılmazdır. Nitekim Dünya Bankası, Türkiye ile AB arasındaki Gümrük Birliğinin modernizasyonunda ele alınacak konuların analitik bir incelemesini yapmak amacıyla yeni bir çalışma başlatmış⁵ ve AB Yeşil Mutabakatına Türkiye tarafından nasıl cevap verilebileceği ve ayrıca Dijital AB İç Pazarına Türkiye’nin nasıl uyum sağlayacağı konularını incelemeye almıştır. Bu çalışmanın 2021 yıl sonuna kadar tamamlanması beklenmektedir. Bir başka ifadeyle, Gümrük Birliğinin güncellenmesi sadece hizmetler, kamu alımları ve tarım ürünlerini değil, yeşil ve dijital bir pazara uyumu da içerecektir. Tabi ki öncelikle, Gümrük Birliğinin asimetrik yapısından kaynaklanan sorunlara çözüm bulunmasını, bu kapsamda, başta Serbest Ticaret Anlaşmaları (STA’lar) konusu olmak üzere, mallarımızın AB’ye ihracatında ciddi sorun teşkil eden karayolu taşımacılığı kotalarına, Türkiye’nin Gümrük Birliği ile ilgili konularda karar alma mekanizmalarına dahil edilmesi meselesine çözüm getirilmesini bekliyoruz.

Bir diğer önemli konu olarak düzensiz göç konusunu görüyoruz. Türkiye’nin ekonomik ve sosyal gelişimi, güvenliği, bir başka ifadeyle ülkemizin geleceği bakımından düzensiz göç meselesinin ciddi bir tehdit olduğunu düşünüyoruz. AB’den sadece maddi destek alınmasını, bu konudaki politikamız bakımından yeterli görmediğimizi ifade etmek istiyorum. Şu anda Türkiye’de geçici koruma statüsü altında yaklaşık 3.7 milyon⁶ Suriyeli var. İkamet statüsünde olanları ve vatandaşlığa alınanları da katarsak bu sayı 4 milyona varıyor. Geçici koruma altındaki Suriyelilerin illere göre dağılımına baktığımızda ise, İzmir 8. sırayla ilk

⁵ Dünya Bankası, Gümrük Birliğinin güncellenmesinin ilk olarak gündeme geldiği 2014 yılında da bir rapor hazırlamış ve Gümrük Birliğinin hangi alanlara genişletilmesi gerektiği ve sorunlar-çözüm yolları hakkında tavsiyelerde bulunmuştu

⁶ 12 Ağustos 2021 tarihi itibarıyla tam rakam 3.699.388 <https://www.goc.gov.tr/gecici-koruma5638>

10 ilimiz arasında yer alıyor. Resmi verilere göre 12 Ağustos 2021 itibarıyla İzmir’de 149.017 Suriyeli bulunuyor. Türkiye’de Suriyelilerin yanı sıra çok sayıda düzensiz göçmen olduğunu ve Afganistan’daki son gelişmelerden sonra ciddi bir Afgan göçüyle karşı karşıya olduğumuzu hepimiz biliyoruz. Düzensiz göçü kısa vadede engellemenin kolay olmadığını, ayrıca işin insani, vicdani boyutu bulunduğunun da hepimiz farkındayız. Bu noktada, uluslararası gelişmeleri yakından izleyerek ve doğru analizler yaparak, gerçekçi politikalar belirlenmesi ve somut adımlar atılması gerektiği konusunda hem fikir olduğumuzu düşünüyorum.

Ülkemizin gündeminde önümüzdeki dönemde önemli yer tutacak yeni Anayasa çalışmalarına da değinmek istiyorum. AB raporlarına baktığımızda, Türkiye için yürütme, yasama ve yargı arasında sağlam ve etkili bir kuvvetler ayrılığının tesis edilemediği, denge ve denetlemenin tam kurulamadığı eleştirileri yapılmaktadır.

ESİAD olarak, Atatürk’ün çizdiği Türkiye Cumhuriyeti vizyonu ve çağdaş uygarlık hedefi doğrultusunda, demokratik, laik, hukuk devleti anlayışıyla ülkemizin standartlarının yükseltilmesi amacıyla gerçekleştirilecek her türlü çalışmayı desteklediğimizi belirtmek isterim.

Konuşmamı, ülkemizin en büyük ve en temel problemi olan ve Covid-19 kriziyle daha da kötüye giden eğitim konusuna dikkat çekerek tamamlamak istiyorum. Nitelikli insan gücünü, sürdürülebilir kalkınmanın ve kapsayıcı büyümenin en önemli unsuru olarak görüyoruz. Bu bağlamda, Türkiye’nin gelişmiş ülkeler arasında yerini alabilmesi için, fırsat eşitliği temelinde, tüm kademelerde çağdaş ve kaliteli eğitime⁷ ulaşmamızı önceliklerimiz arasında ilk sıraya yerleştirdiğimizi vurgulamak istiyorum.

Sözlerime son verirken katılımızdan dolayı hepinize teşekkür eder, toplantımızın faydalı ve verimli olmasını temenni eder, en içten dileklerle sevgi ve saygılar sunarım.

⁷ PISA 2018 (PISA, OECD tarafından 15 yaş grubundaki öğrencilerin belirli alanlarda kazandıkları bilgi ve becerileri değerlendiren ve üçer yıllık döngülerle yapılan uluslararası bir araştırmadır) sonuçlarına göre Türkiye, daha önceki dönemlere göre her 3 alanda da puanlarını artırmış olsa da, “okuma, matematik ve fen bilimi” alanlarının tamamında hala OECD ortalamasının altındadır.